

SUCHOZEMSKÉ ULITNÍKY CHRÁNENÉHO KRAJINNÉHO PRVKU VÁPENICKÝ POTOK PRI BRATISLAVE

LAND SNAILS OF THE PROTECTED LANDSCAPE ELEMENT VÁPENICKÝ POTOK BROOK
(SW SLOVAKIA, BRATISLAVA CITY)

TOMÁŠ ČEJKA

Ústav zoológie SAV, Dúbravská cesta 9, SK-84506 Bratislava, Slovenská republika; tomas.cejka@savba.sk

Abstract. In April 2007 a malacological survey of the semi-natural alder alluvial forest near Bratislava, Slovakia was carried out. In total, 18 species of land snails were found. The eurytopic woodland species *Discus rotundatus* and *Monachoides incarnatus* predominated. The hygrophilous woodland species *Macrogastria ventricosa* figured as an additional species.

Key words: Mollusca, conservation, alder alluvial forest, fragmentation, riparian biotopes.

ÚVOD

Zákon NR SR č. 543/2002 Z.z. o ochrane prírody a krajiny zaviedol dve nové kategórie chránených území: chránené vtáčie územie (CHVÚ) a chránený krajinný prvak (CHKP). Prvým vyhláseným CHKP je práve lokalita Vápenický potok pri Bratislave. Vyhlásenie nadobudlo platnosť až 1. apríla 2007, keď nadobudla účinnosť vyhláška Obvodného úradu životného prostredia v Bratislave č. 1/2007 z 20. marca 2007 (Krempaský 2007). Chránené krajinné prvky sa v zmysle zákona vyhlasujú na ochranu takých významných krajinných prvkov, ktoré plnia funkciu biocentra, biokoridoru alebo integračného prvku, najmä miestneho alebo regionálneho významu. Na ich území môže platiť 2. až 5. stupeň ochrany. Na tomto základe (4. stupeň ochrany) bola na ochranu navrhnutá aj časť Vápenického potoka v k.ú. Záhorská Bystrica na území hlavného mesta SR Bratislavu.

METÓDY

V apríli roku 2005 sme spravili na lokalite malakozoologický prieskum metódou preosevu (6 litrov rastlinného opadu a povrchových vrstiev pôdy), ktorá bola doplnená individuálnym zberom na viačerých stanovištiach a mikrostanovištiach (z povrchu pôdy, spod driev, na bylinách a pod.), slizničky rodu *Deroferas* boli určené na základe odlišností pohlavných orgánov (Kerney et al. 1983), ostatné druhy boli určené podľa schránek alebo sfarbenia (nahé ulitníky) na základe determinačných kľúčov Ložek (1956), Kerney et al. (1983) a Wiktor (2004). Zber som robil po daždi, medzi 10–12 hod. Súradnice a nadmorské výšky sú zistené späťne, pomocou online služby GoogleEarth (Google team 2007).

OPIS SKÚMANÉHO ÚZEMIA

Podľa regionálneho územného systému ekologickej stability (ÚSES) mesta Bratislavu je Vápenický potok súčasťou biokoridoru Stará mláka s prítokmi, ktorý prepája biocentrá v sosiekoregiónoch Borská nížina, Devínske Karpaty a malé Karpaty. jeho súčasná funkčnosť je značne obmedzená skanalizovaním koryta znečistením vody (Krempaský 2007). Vápenický potok je jedným z mnohých potokov prameniacich v Malých Karpatoch, pretekajúcich cez Borskú nížinu a vlievajúcich sa po spojení s inými tokmi do rieky Moravy. V prvom úseku od prameňa teče asi 1 km v lesnom prostredí, ďalší

kilometer cez záhrady, sady a zvyšné 3–4 km po sútoku so Starou Mlákou cez ruderálizované lúky agrocenózy. Na ochranu bol navrhnutý najzachovalejší úsek v dĺžke približne 750 m uprostred ruderálizovaných lúk (nelesných biotopov), mimo tohto územia je tu potok skanalizovaný, bez brehových porastov (Obr. 1). V tejto časti si zachoval prirodzený charakter, meandruje v jaseňovo-jelšovom podhorskom lužnom lese s rozlohou približne 2,5 ha (Krempaský 2007) (Obr. 2). Podľa katalógu biotopov Slovenska (Stanová & Valachovič 2002) možno skúmaný porast zaradiť do formačnej skupiny Ls1.3 Jaseňovo-jelšové podhorské lužné lesy. Z fytocenologického hľadiska ide o zväz *Alnion incanae* Pawłowski in Pawłowski et al. 1928, podzväz *Alnenion glutinoso-incanae* Oberd. 1953, *Stellario-Alnetum glutinosae* Lohmeyer 1957. Uvádzame stručný fytocenologický zápis, ktorý sme spravili v mieste odberu vzoriek mäkkýšov: Stromová vrstva (pokryvnosť 40 %): *Alnus glutinosa* 3, *Salix fragilis* 3, krovinná vrstva (60 %): *Sambucus nigra* 3, *Frangula alnus* 3, bylinná vrstva (90–100 %): *Ficaria verna* 4, *Galium aparine* 3, *Aegopodium podagraria* 2, *Urtica dioica* 2, *Myosoton palustris* 1, *Lamium maculatum* +. Machová vrstva nebola v mieste odberu vzoriek vyvinutá. Na zemi bol dostatok drevnej hmoty pre dendrofilné druhy (5 ks/10 m²). Súradnice miesta odberu kvantitatívnej vzorky sú 48°13'59.33"N, 17°02'06.18"E, nadmorská výška sa pohybuje v rozmedzí 177–195 m n.m. (Google team 2007).

Obr. 1. Pohľad na CHKP Vápenický potok z opusteného kameňolomu v Záhorskej Bystrici.

Obr. 2. Pohľad na aluvium Vápenického potoka (jarný aspekt).

VÝSLEDKY A DISKUSIA

Vzorkovaním spoločenstva mäkkýšov (preosev, individuálny zber) sme zaznamenali 18 druhov suchozemských mäkkýšov (Tab. 1). Dominantným druhom (>15 %) bol lesný eurytopný druh rebrovček jablčastý (*Discus rotundatus*), ktorý tvoril vyše polovice celkovej početnosti vzorky spoločenstva. Relatívne početný bol aj ďalší lesný eurytopný druh, slimák červenkavý (*Monachoides incarnatus*) (10,5 %) a lesná hygrofilná ciha bruškatá (*Macrogastera ventricosa*) (8,4 %). Dokopy tvorili tieto tri druhy 80 % spoločenstva, dominantnou ekologickou skupinou sú eurytopné lesné druhy. Vzhľadom k izolovanosti lokality sem prenikajú typické indikátory kultúrnej krajiny - slizniak škvornitý (*Limax maximus*) a bliktra západná (*Oxychilus draparnaudi*). Mierny stupeň degradácie stanovišť a jeho izolovanosť naznačuje aj výskyt slizovca žltopásheho (*Arion fasciatus*). Napriek tomu, že sa na lokalite nevyskytujú žiadne vyslovene vzácne druhy, spoločenstvo je až na dva vyššie menované druhy kultúrnej krajiny druhovým zložením typické pre údolné jelšové porasty. Z pohľadu krajinej ekológie a fragmentácie krajiny je potešujúci fakt, že aj v takomto izolovanom fragmente jelšového lesa dokáže dlhodobo prežívať štrukturálne zachovalé spoločenstvo údolného jelšového lesa.

Medzi ekosozologicky významné druhy patrí *Acanthinula aculeata* – stenotopný lesný teplomilný druh, pomerne citlivý na antropické zásahy, ktorý preferuje suchšie a kyslé pôdy. Ďalším významným je daudebardia krátkonohá (*Daudebardia brevipes*), citlivý lesný druh, náročný na pôvodnosť lesného prostredia. Na Slovensku žije roztrúsene až vzácne. Na lokalite sme našli len jednu prázdnu schránku. Netypický pre skúmané stanovište je výskyt eny hájovej (*Merdigera obscura*); ide o teplomilný lesný druh, ktorý preferuje teplé hájové lesy na vápencoch. Pre lužné lesy je netypická.

Tab. 1. Zoznam mäkkýšov CHKP Vápenický potok s uvedením početnosti a dominancie jednotlivých vekových skupín.

ES	D R U H		ž	k	s	žk	%ž	%ž+k
Si	1. <i>Acanthinula aculeata</i> (O. F. Müller, 1774)		1	1	2	2	1,1	1,7
	2. <i>Daudebardia brevipes</i> (Draparnaud, 1805)			1		1	0,0	0,8
	3. <i>Semilimax semilimax</i> (A. Férušac, 1802)			4		4	0,0	3,4
SiEt	4. <i>Alinda biplicata</i> (Montagu, 1803)		1	4		5	1,1	4,2
	5. <i>Arion fuscus</i> (Müller, 1774)		1			1	1,1	0,8
	6. <i>Discus rotundatus</i> (O. F. Müller, 1774)	58	6			64	61,1	54,2
SiTh	7. <i>Monachoides incarnatus</i> (O. F. Müller, 1774)	10				10	10,5	8,5
	8. <i>Aegopinella minor</i> (Stabile, 1864)		1		1	1	1,1	0,8
	9. <i>Helix pomatia</i> Linnaeus, 1758		5	2		7	5,3	5,9
Sih	10. <i>Merdigera obscura</i> (O. F. Müller, 1774)				4	0	0,0	0,0
	11. <i>Clausilia pumila</i> C. Pfeiffer, 1828				1	0	0,0	0,0
	12. <i>Macrogastera ventricosa</i> (Draparnaud, 1801)	8	1			9	8,4	7,6
Hg	13. <i>Trochulus hispidus</i> (Linnaeus, 1758)		2	1		3	2,1	2,5
	14. <i>Carychium tridentatum</i> (Risso, 1826)					1	0,0	0,0
Eu	15. <i>Arion fasciatus</i> (Nilsson, 1823)		1			1	1,1	0,8
	16. <i>Limax maximus</i> Linnaeus, 1758		3			3	3,2	2,5
	17. <i>Oxychilus draparnaudi</i> (Beck, 1837)	2	2	1	4	2,1	3,4	
	18. <i>Perpolita hammonis</i> (Ström, 1756)		2	1		3	2,1	2,5
S P O L U		95	23	10	118	100,0	100,0	

Vysvetlivky: ES – ekologické skupina, Si – stenotopné lesné druhy, SiEt – Eurytopné lesné druhy, SiTh – thamnofilné (krovínové) druhy, Sih – lesné hygrofilné druhy, Hg – hygrofilné druhy s.l., Eu – euryekné druhy, ž – početnosť živých jedincov, k – početnosť prázdnych schrának so zachovalým periostrakom, s – staršie až subfosílné schránsky s poškodeným až chýbajúcim periostrakom, žk – súčet živých jedincov a prázdných zachovalých schránsk, %ž – dominancia (percentuálny podiel) živých jedincov vo vzorke, %ž+k – dominancia živých jedincov a zachovalých schránsk.

LITERATÚRA

- GOOGLE TEAM (2007) Google Earth™ mapping service (ver. 4.0.2737) <http://earth.google.com/>
- KERNEY M. P., CAMERON R. A. D. & JUNGBLUTH J.H. (1983) Die Landschnecken Nord- und Mitteleuropas. - Paul Parey, Hamburg u. Berlin, 384 pp.
- KREMPASKÝ P. (2007) Prvý chránený krajinný prvak na Slovensku – CHKP Vápenický potok. Chránené územia Slovenska 2: 4.
- LOŽEK V. (1956) Klíč československých měkkýšů. – Veda, Bratislava, 437 pp.
- STANOVÁ V. & VALACHOVIČ M., eds. (2002) Katalóg biotopov Slovenska. DAPHNE – Inštitút aplikovanej ekológie, Bratislava, 225 pp.
- WIKTOR A. (2004) Ślimaki lądowe Polski. Wydawnictwo MANTIS, Olsztyn, 302 pp.

POĎAKOVANIE

Práca vznikla vďaka podpore grantu VEGA č. 2/5014/25.